

razgovor sa alekom vukadinovićem

traganje za suštinom postojanja

ALEK VUKADINOVIĆ je rođen 1938. godine, u blizini Visokih Dečana. Detinjstvo je proveo u Andrijevici, kraće vreme boravio je u Peći, a od 1959. godine stalno živi u Beogradu. Objavio je sledeće knjige pesama: *Upozoravanje pesme* (separat), 1963, *Prvi delirijum*, 1965, *Kuća i gost*, 1969, *Tragom plena i komentari*, 1973, *Daleki ukućani*, 1979, *Ponoćna čarovanja i Ukršteni znaci*, 1988.

Dobitnik je nagrade »Milan Rakić« za 1981. godinu i počasni je doktor Honoris Causa (Američkog univerziteta »Albert Ajnštajn«).

Glavni je urednik časopisa »Relations«.

I vaša najnovija knjiga »Ukršteni znaci« oblikovana je u duhu poeme, kao i sve vaše prethodne knjige. Znači li to da vi i dalje tragate za tajnom »velikog oblika«?

Lako je videti da »Ukršteni znaci«, takode, pričaju jednu »priču«, još jedan odlomak »velike priče« u koju su uključene sve moje knjige. Te knjige su poeme, mali epovi, sastavni delovi jedne imaginativne entelehije, o kojoj su kritičari već govorili. Sasvim je razumljivo da se ciklična organizacija pesama u ovom slučaju podrazumeva. To je prirodan proces u mojim knjigama, pošto se pesnički svetovi razvijaju jedni iz drugih, u obliku koncentričnih krugova.

Svaka od vaših knjiga ima određenu skrivenu simboliku. Kad se otkrije njen ključ, onda se vidi da knjiga ima usmerenje, da, zaista, postoji unutrašnja »priča«, i da je sve u knjizi povezano.

Čitalac će, tako, lako uočiti da »Ukršteni znaci« počinju bajkom a završavaju apokalipsom. Nimalo slučajno. Kako bi se, inače, i mogla završiti moja današnja knjiga. Iz ovog sveta, u kojem je, inače, zlo u ekspanziji, ne može se isključiti nijedan čovek, a kako će se onda isključiti pesnik, taj seizmograf, koji registruje i one treptaje koji za druga bića ne postoje. Književna javnost, međutim, mene poznaje kao ezoteričnog pesnika, okretnog unutrašnjem svetu, pesnika prvenstveno filozofske imaginacije. Međutim, ni imaginacija, ni filozofska misao, nisu neka »ostrva sreće«, potpuno ravnodušna prema našoj zemaljskoj sudbini. Dok smo živi sve se ukršta: san i java, život i smrt, duh i nagon, apsolut i egzistencija. U mojoj poeziji, inače, svuda postoji »ukrštaj«, poput ona »dva krila« u pesmi »Lasta-skrivalica«, koja spajaju dan i noć, nebo i zemlju.

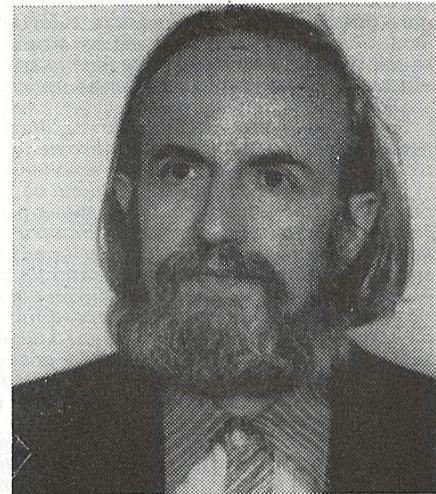
Mislili da je ovo pogodan trenutak da se osvrnemo na neke aspekte vašeg ranijeg pesništva, koji su potrebni i za bolje razumevanje vaše najnovije knjige. Opšte je poznato da je doček vaše knjige »Kuća i gost«, pre otprilike dvadeset godina, bio jednodušan.

»Kuća i gost« je dočekana kao objava mitske imaginacije i maternje melodije. U to vreme na književnoj sceni bio je neposredna opsesija miljkovićeovski ton, sa muzičkim i misaonim nasledem simbolizma, a na drugoj strani radilo se uveliko na oglašavanju iskaza. »Kuća i gost« nije bila ni jedno, ni drugo. Ona je donela gustu »tamnovilajetsku« melodiju i arhetipsku imaginativnost. Može se reći da je ona bila spoj arhaičnog i modernog u našem pesništvu, spoj, kakav je, po svemu sudeći, bio u vidiku iščekivanja, pa je i doček bio takav. I sâm izdavač knjige, »Prosveta«, štampala ju je kao otkriće, podvlačeći da se ona, prva kao takva, nadovezuje na jednu tananu, a dragocenu liniju našeg pesništva, koja je bila u prekidu. Misleći, pri tom, na onu našu »tamnovilajetsku« žicu pesništva, koju je pre rata oličavao Nastasijević, i koji je imao za srodnika još samo Vinavera, svog savremenika, i znatno pre, Kođera. Danas se sva književna kritika u tome slaže.

Zaista, pesme u knjizi »Kuća i gost« deluju kao čudesne melodije, za razliku od standardnog muzikalizma, pa i od vaše prethodne knjige »Prvi delirijum«.

Razlika je presudna. Eksplicitna misaonost, retorika, povišeni ton, sve je to najednom zamenjeno jednom drugom atmosferom zvuka i značenja. Umesto muzičke intonacije — melodija, a umesto eksplicitnosti — nagoveštaj i »atmosfera«. Misaonost formira na dubljoj razini. Pošto je jezik imaginacije drugačiji od eksplicitnog, pojmovnog, značenja izgledaju »zamagljena«, a same pesme deluju kao parabole. One i jesu parabole, najviše jedinice moje pesničke i misaone aksiologije.

Vaša imaginacija je simbolotvorne prirode, izrazito je značenjski usmerena. Dva najpoznatija simbola cele vaše poezije, nesumnjivo su »kuća« i »gost«, koji se javljaju u svim vašim knjigama, pa i u »Ukrštenim znacima«. Šta biste danas rekli o odnosu između ta dva vaša, po svemu sudeći, ključna simbola?

Pažljiviji pratioci moje poezije znaju da je u pitanju faustovska tema traganja za suštinom postojanja, duhovnim zavičajem. Kuća je žudeno mesto gosta-lovca, koji je čezne kao krajnju tačku svog postojanja, svoj identitet i suštost. Cela moja poezija i nije ništa drugo do jedna neprekidna istorija doživljavanja bića, dosezanja bića i življenja u njegovim prostorima. Drugim rečima, a to je u svemu najbitnije, moja poezija nije govor na temu bića, nego isijavanje i oglašavanje samog bića, kroz imaginativne doživljaje apsoluta i suštosti. Zato je ona, na izvestan način, kako je to dobro rečeno, izolacija od standardnog jezika. Kad god hoću nešto da kažem standardnijim jezikom, ja to stavljam u »zagrade« i »komentar«. To se naročito dobro može pratiti u mojoj knjizi »Tragom plena i komentari«.

Upravo zbog toga što nije standardno iskazivanje i ispovedanje opštih mesta, nego jedan svojevrstan »jezik u jeziku«, i sasvim osoben imaginativni svet, moja poezija je često uzimana kao primer hermetične i značenjski teško pristupačne poezije. To je sasvim razumljivo, budući da se značenja u njoj ne nude kao »roba u izlogu«, nego su iracionalizovana, onestvorena, tj. iskazana imaginativnim umom. Međutim, kad se jednom dođe do simbolotvornog ključa moje imaginacije, lako se da videti da je reč o neprekidnim zbivanjima u biću, o jednoj ontološkoj imaginaciji koja se samoiskazuje. Postoji čitav niz pesama u kojima je ta osnovna tema moje poezije fabulirana iz stiha u stih, kakve su na primer: »U kraju kuće gosta kraj«, »Obilje lova«, »Pretakanje pejzaža«, »Večna slika«, i druge.

Jednom prilikom ste rekli, iskazujući svoju poetiku, da simboli kod vas prelaze u ideje.

Mislio sam pri tom na samu formu rada imaginacije, na prirodu njene samodelatnosti, kao i na spontanost i fluidnost u njenim procesima. Kod mene ima dobar broj pesama, naročito u knjizi »Kuća i gost« (kao na primer »Pejzaž kuće«, »Moja zemlja«, sama pesma »Kuća i gost«, itd.) gde su značenja do te mere sugerisana atmosferom, i gde nema ničeg vanimaginitivnog, da čitalac, ma kako bio intelektualno naoružan, ne može uobičajenim načinom čitanja registrovati ta značenja. Ona nisu iskazana pojmovno, rezonerski, nego su iskazana kroz imaginativna stanja, tako da deluju kao odslikavanje ideja. Pesma deluje kao pejzaž, a u stvari je od početka do kraja refleksija. U jednom prikazu knjige »Kuća i gost« rečeno je da je tu u pitanju »direktna ontologija«, odnosno, imaginacija koja isijava direktno iz bića.

Prirodno je onda reći za takve pesme da u sebi sadrže »filozofske predmete«, kako je to pisano u jednom eseju koji upravo čitam. No, mene ovde zanima još nešto. Neki kritičari uporno podvlače, govoreći o vašem pogledu na svet, da vi upravo sabiranjem značenja i smisla u svojim pesmama, insistirajući na nadkoncentraciji i gustini u njima, na svojoj pesničkoj i stvaralačkoj način suprotstavljate se haosu i dezintegraciji savremenog sveta, i pozivate na njegovu obnovu.

Odmah da kažem: ja verujem u Središni poredak, u visoki smisao i slovesnost bića i postojanja, i u tome me neosporna i svudprisutna energija zla, koja zuji i svemirom i ovim svetom, i svakoga časa pretili svemu do čega nam je u ovom životu stalo — ne može pokolebati. Na crnoj pozadini svemira, tako punoj bezdane i grobne tame, svaki živi stvor je buktnja, koja treba da isija što više slovesti u večni mrak. Tražeći od pesme lucidnost, energiju i koncentraciju, tražim je i od sveta. Za mene je svaka pesma monada koja odslikava Središni poredak.

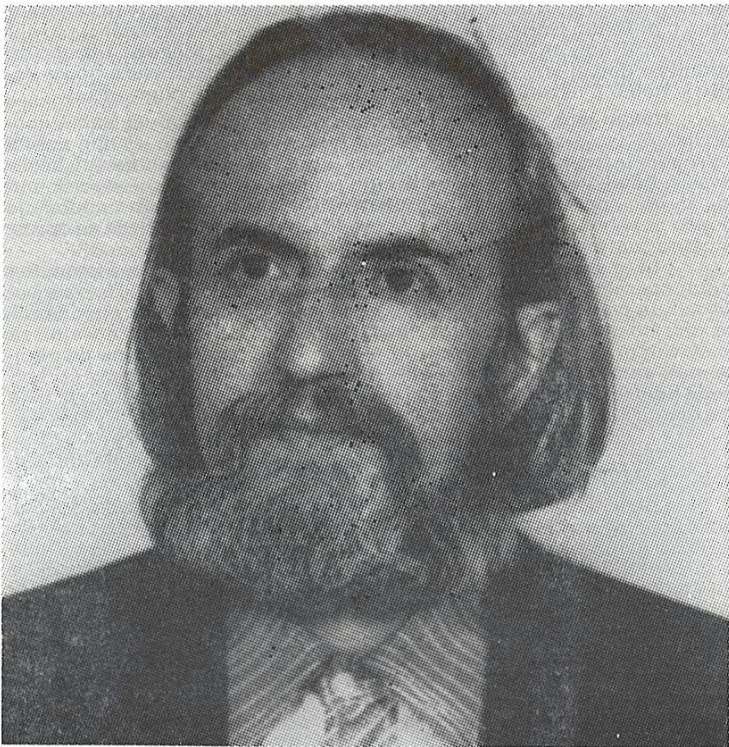
Pre ravno četrnaest godina, pišući o vašoj poeziji u svom poznatom ogledu »Žizak koji svetli u tami«, Nikola Milošević je istakao da je pored melodije, kao osnovnog kvaliteta vašeg pesništva, prisutna u njoj kao paralelni svet, i filozofija »skrivenog boga«. Čini mi se da to ima dosta veze sa onim što ste malopre govorili.

U tom čudesnom eseju, jednom od najlepših za koje ja znam, Nikola Milošević govori o bogu umetničke lepote, bogu

nagoveštaja, čarolije, skrivene lepote postojanja, ali i bogu večne i neprozirne tajne smrti, koja svemu baš zbog svoje kobi i neumitnosti, svemu što je u ovom svetu zaživelo, daje dubok i tragičan, tragičan i neugasiv, smisao. Kako se to slaže sa osnovnom porukom svih mojih pesama, svih mojih misli. Memento mori — Seti se smrti, brate moj!

Jedna od osobina vaše poezije je da se može tumačiti sa više aspekata, da omogućava različite pristupe. Jedni u njoj osećaju beskonačnu tišinu svemira, koja ih ispunjava jezom, drugi poniranje jezika u neki drugi svet, treći, opet, sušti ontološki prostor, četvrti onirizam imaginacije, itd. Ali, svi najčešće ističu da je u pitanju melodijska imaginacija po kojoj se odmah prepoznaje. Šta biste vi danas o tome rekli?

Znate, kad se povlače generalne koordinate u jednom pesništvu, onda se markiraju najznačajniji doprinosi pojedinih stvaralačkih senzibiliteta. To znači, prva linija vrednosti, »differentia specifica« jednog vrednosnog sveta. U tom pogledu može se reći da je melodija duša mog pesništva. Iza nje kao osnovnog sloja, grupišu se i sabiraju drugi sastavni slojevi mojih pesama. Ali, ono pravo što se oseti, kao zračenje i eliksir, to je melodija, i

zbog nje čitalac često zaboravi druge slojeve. To znači da je pesma zaista zaživela, da je postala biće.

Sama činjenica da jedna poezija omogućava veći broj pristupa, pa i sasvim oprečnih, govori o njenom bogatstvu, o broju dimenzija koje ona uskladištuje. Mi do sada nismo govorili o jednom od ključnih pojmova savremene poezije, o pojmu višeznačnosti. A ona je određenje svakog dubljeg poniranja u svet i biće. Što se u stvari i pojave više udubljujemo, to nam one sve više pokazuju svoja brojna lica, aspekte, dimenzije. Na jednoj popriličnoj udaljenosti od opštih mesta, od prezentacionih i »prirodnih« formi, nailazimo na dubinski i daljinski svet.

Čini mi se da smo ovom vašom poslednjom rečenicom stigli i do vaše najhermetičnije knjige, »Daleki ukućani«. U celoj toj knjizi, kao što je jedan deo kritike posebno podvukao, prisutna je poetska imaginacija »daljine«. Šta za vas predstavlja simbol »daljina«?

Daljina je pomak, jedan nov kvalitet u generičkom smislu. Ona je imaginativno putovanje u udaljene slojeve bića, možda, i jedan meta-svet u odnosu na naša dosadašnja saznanja. Ponirujući u svet koji mi je zadat, ja sam spontano dospeo, odnosno, od jednom sam se obreo u tim slojevima, gde sam se osetio zatečen nekom nepoznatom stvarnošću. Ne postoji do danas nikakvo iskustvo, na osnovu kojeg bi se ta stvarnost mogla opisivati. Interesantno da se ona, iako sazajne prirode, ne dokučuje nikakvim racionalnim umom, ili »umovanjem«, niti, pak, retoričkim govorom, nego, tako da kažem, izvesnim imaginativnim dosezanjem, samom imaginacijom »daljina«. Na planu iskaza, ne radi se o standardnoj formi sažetosti, konciznosti, niti, pak, o ogoljavanju iskaza. Radi se o prirodi imaginacije i njenim zračenjima. Njeni iskazi mogu biti jedino takvi kakvi su. Same suštine. Jedan od takvih iskaza, na primer, glasi: »Pomeren i udaljen sveta daleki predmet«.

Knjigom »Daleki ukućani« ja sam postavio okvir svom pesništvu i zaokružio svoj sazajni svet. Kad sam dve godine kasnije objavio izabrane pesme, pod naslovom »Ponoćna čaro-

vanja«, pokazalo se kako izgleda moj pesnički ep. Tada se u pravom smislu ocrtala Knjiga.

Prvi utisak je kad se čitaju vaše pesme, bez obzira o kojoj se knjizi radi, da je u pitanju krajnje redukovani svet, svet koji dolazi posle »opštih mesta«. Izvršena je redukcija od sveta simbola, preko iskaza, do imaginativnih situacija i atmosfera. Koji je stepen komunikacije sa jednim takvim svetom?

Za mene kao pesnika značajno je da imaginacija funkcioniše, da se, napajajući se sama sobom i sveukupnim postojanjem, uvek iznova elektriše i stvara sve dalje i dalje svetove. Sve ostalo je pitanje drugog reda. Međutim, činjenica je da moje knjige imaju čitaoce i da za njih postoji interesovanje. Čak i tako radikalna knjiga, kakva je »Daleki ukućani«, imala je permanentno čitalačko interesovanje. Pažljiviji i upućeniji čitalac će, verovatno, odmah pomisliti, da ja i ovoga puta mislim na slavnog Valerijevu tezu da prava poezija deluje na čitaoce i »pre nego se inteligencija upita o čemu se radi«. Svojim magijskim svojstvima i univerzijalijama. Ja sam se uvek sлагаo sa tom Valerijevom tezom, ali sa jednom značajnom korekcijom, a to je: da poezija, pošto je postignut ovaj prvi uslov, treba da deluje na čitaoce još jače, post festum, i kad se inteligencija »upita o čemu se radi«.

Kad se vaše knjige čitaju redom vidi se jedno kretanje. Oseća se da svaka od njih ulazi u novi prostor. Oseća se jedno kretanje u obliku epa. I vaša najnovija knjiga »Ukršteni znaci« otvara jedan nov prostor koji će, verovatno, biti iznenađenje za poznavaoce vaše poezije.

Već u propratnoj recenziji »Ukrštenog znaka« piše da moja poezija nastaje po sistemu koncentričnih krugova, osvajajući neprekidno, sa jednim užim krugom simbola, sve dalja i dalja »duhovna prostranstva«. Veoma umesno i precizno rečeno. Uvek je u pitanju energija, jedan novi stvaralački elektricitet, kojim se moj poetski svet kreće u sve dalji dubinski prostor.

Strepnja i strah su dominantna osjećanja u »Ukrštenim znacima«, a u jednom broju pesama se i otvoreno govori o Potonjem vremenu. Sve to izaziva jedan naročit elektricitet. Sve vaše knjige su dočekivane sa izuzetnim interesovanjem, pa se i oko »Ukrštenih znaka«, tek što je knjiga izišla, oseća neobična živost.

Raduje me da mnogi pisci, intelektualci i čitaoce već osećaju knjigu kao svoju. Poslednjih godina je zaista došlo do uvećane ekspanzije i proizvodnje zla, i to je fakat. Zlo se proizvodi i umnožava grozničavo. Interesantno je da je došlo do poklapanja egzistencijalnih i ontoloških aspekata moje poezije. Otuda je ona potpuno koherentna.

Pošto sam ja, posle izlaska knjige, imao niz razgovora na radiju, kao i promocije, često sam dobijao pitanja da li zaista verujem u smak sveta. Ima zaista preplašenih i unezverenih bića, koja veruju, čak, i u fizički svetski smak. Međutim, mi već uveliko živimo to doba katastrofizma. Kad jahači apokalipse počnu u tolikom broju da naviru u svet, onda se zna koje je to doba, i koji je čas. To ne znači da sada treba još samo očekivati totalni smak. Znači to, pre svega, da je poslednji čas da se zamajac počne okretati unazad. Kad Svetski poredak bude narušen, govorio je Hajzenberg, postoji tendencija, božanska i ljudska, istovremeno, da se on ponovo uspostavi. Dužnost je svakog bića da u toj obnovi učestvuje. To je sugestija i moje knjige »Ukršteni znaci«.

Čini se da je ovo trenutak kad se naš razgovor o pesništvu, ovoga puta povodom vaše najnovije knjige, spontano priveo kraju. Hteo bih, ipak, da vam postavim još jedno pitanje. Poznato je da ste vi glavni urednik časopisa »Relations«, namenjenog za prevodenje i predstavljanje naše književnosti svetu. Do koje mere vi verujete u svetske mogućnosti naše književnosti danas?

Uvek sam govorio, i sad ću to rado ponoviti, da postoji veliki raskorak između vrednosti naše književnosti, i njene poznatosti i priznatosti u svetu. To je jedna od najdrastičnijih nepravdi nanesenih jednoj od evropskih literatura. Tek kad je Andrić dobio Nobelovu nagradu počelo je da se stidljivo odmrzava ovo nečuveno ravnodušje. A tad je počela da se otkriva jedna divna riznica kulture, za koju svet nije znao. Imamo izuzetno visoku filozofsku i oniričku poeziju, a to je samó nebo pesničke umetnosti. Velike, moderne, pesnike, u svetskom smislu reći. Imamo i moćnu prozu koja u novije vreme počinje da izbija na svetsku scenu, i koja prva ispravlja ovu veliku nepravdu.

Mi se u »Relations-u« maksimalno zalažemo da ove visoke vrednosti naše književnosti bar sugeriramo svetu. Ono što smo do sada uradili, mislim da je, bez ikakve lažne skromnosti, pravi podvig. Uspeli smo da objavimo antologiju naše srednjovekovne poezije, uprkos svih prepreka, što je ocenjeno kao prvorazredan kulturni događaj. Verovali ili ne, predstavili smo svetu i naše najhermetičnije pesnike, Kodera, Nastasijevića i Vinavera, koji se, inače, smatraju neprevodivim. Takođe, redovno predstavljamo i prozu, i to vrhunske domete.

Ali, to je tek početak. Mislim da našoj književnosti tek predstoji istinska budućnost na svetskoj sceni. I to zaslužna.

Razgovor vodio: Zoran Čukić